

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Said BİLAL

**İNSAN HAKLARININ KORUNMASINDA
ULUSLARARASI HÜKÜMET DIŞI
KURULUŞLARIN TANINMASI VE ROLÜ**

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	VII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XXI
GİRİŞ.....	1

Birinci Bölüm

GENEL OLARAK ULUSLARARASI HÜKÜMET DIŞI KURULUŞLAR

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	21
A. Terminoloji Sorunu	22
B. Uluslararası Hükümet Dışı Kuruluşların Tanımı.....	25
1. Birleşmiş Milletler Şartı ve EKOSOK Kararlarına Göre	25
2. Uluslararası Kamu Hukuku Ansiklopedisine Göre	28
3. HDK'ların Hukuki Kişiliğine İlişkin Avrupa Sözleşmesi'ne Göre.....	29
4. Amerikan Devletleri Örgütü Daimi Konsey Kararlarına Göre	31
C. Hükümet Dışı Kuruluşların Unsurları	32
1. Hükümet Dışılık Unsuru	32
a. Organik Bağımsızlık.....	32
b. Finansal Bağımsızlık	35
2. Kuruluş Olma Unsuru.....	35
3. Kamusal Amaç Unsuru	37
D. Hükümet Dışı Kuruluşların Sınıflandırılması	39
1. Kamusal Amaca Göre Sınıflandırma: İnsan Hakları HDK'ları	40
2. Coğrafi Etkinliğe Göre Sınıflandırma	42

3. Birleşmiş Milletlerin Sınıflandırması.....	45
a. Araştırma Kuruluşları.....	45
b. Lobicilik Kuruluşları/Çıkar Grupları	46
c. Halk Tabanlı Proje Uygulama Kuruluşları	46
E. Hükümet Dışı Kuruluşların Diğer Uluslararası Aktörlerden Farkı	47
1. Hükümetler Arası Kuruluşlardan Farkı	47
2. Çokuluslu Şirketlerden ve Uluslararası Fonlardan Farkı.....	49
3. Ulusal Kurtuluş Örgütlerinden ve Suç Organizasyonlardan Farkı.....	50
4. Ulusal İnsan Hakları Kurumlarından Farkı.....	50
5. HDK'lar ve Sui Generis Uluslararası Aktörler	53
II. TARİHİ ÇERÇEVE.....	55
A. Milletler Cemiyetinden Önce Hükümet Dışı Kuruluşlar	57
B. Milletler Cemiyeti Dönemi.....	59
C. Birleşmiş Milletler Soğuk Savaş Dönemi	60
D. Soğuk Savaş Sonrası Dönem.....	62
III. TEORİK ÇERÇEVE	63
A. Pozitif Hukuk Yaklaşımında Hükümet Dışı Kuruluşlar.....	64
B. Küreselleşme ve Uluslararası Hükümet Dışı Kuruluşlar	69
C. Hükümet Dışı Kuruluşlarda Meşruiyet Üzerine Yaklaşımlar	73
IV. ULUSLARARASI HÜKÜMET DIŞI KURULUŞLARIN HUKUKİ NİTELİĞİ	78
A. Hükümet Dışı Kuruluşların Uluslararası Hukuk Kişiliği	79
1. HDK'ların Uluslararası Kişiliğinin Normatif Temelleri.....	80
a. HDK'lara Uluslararası Kişilik Tanınmasına İlişkin Resmi Girişimler	81
b. Temel Hukuk Kaynaklarında HDK'ların Uluslararası Kişiliği.....	85
(1) HDK'ların Hukuki Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi	86

(2) Bakanlar Komitesi (2007)14 Sayılı Tavsiye Kararı.....	87
(3) Uluslararası Teamül Kurallarında HDK'ların Hukuki Kişiliği.....	88
c. İkincil Hukuk Kaynaklarında HDK'ların Uluslararası Kişiliği.....	90
2. HDK'ların Sui Generis Uluslararası Kişiliği.....	92
B. Hükümet Dışı Kuruluşların Hakları.....	93
1. HDK'ların Kişiliklerinden Kaynaklı Haklar	94
2. İnsan Hakları Koruma Rolünden Kaynaklı Haklar	96
3. Akreditasyondan Kaynaklı Haklar: Katılım Hakları	100
C. Hükümet Dışı Kuruluşların Yükümlülükleri	103
1. Hükümet Dışı Kuruluşların Genel Uluslararası Yükümlülükleri	104
2. İnsan Hakları Koruma Rolünden Kaynaklı Yükümlülükleri .	106
3. Akreditasyondan Kaynaklı Yükümlülükleri.....	107

İkinci Bölüm

HÜKÜMET DIŞI KURULUŞLARIN HÜKÜMETLER ARASI KURULUŞLAR TARAFINDAN TANINMASI: AKREDİTASYON

I. GENEL OLARAK AKREDİTASYON İŞLEMİ	111
A. Akreditasyon İşleminin Hukuki Niteliği	111
1. İşlemi Yapan Organ Bakımından Akreditasyon İşlemi	112
2. Konu Bakımından Akreditasyon İşlemi.....	116
B. Akreditasyon İşleminin Türleri	118
1. Küresel ve Bölgesel Akreditasyon	119
2. Geçici ve Daimî Akreditasyon	120
C. Akreditasyon İşleminin Hukuki Sonuçları.....	123
D. Akreditasyon İşleminin Son Bulması	124
1. Hukuki Son Bulma.....	125

2. Kendiliğinden Son Bulma	127
a. Şarta Bağlı Son Bulma	127
b. Hukuki Kişiliğin Kaybolması Sebebiyle Son Bulma	128
II. AKREDİTASYON İŞLEMİ YAPAN ÖRGÜTLER VE AKREDİTASYON STANDARTLARI.....	129
A. Küresel Akreditasyon Standartları.....	130
1. Birleşmiş Milletler ve Asli Organları	130
a. Ekonomik ve Sosyal Konsey ve Genel Akreditasyon Standartları	130
(1) Danışmanlık İlişkisinin Normatif Yapısı.....	131
(i) Birleşmiş Milletler Şartı'nın 71'inci Maddesi...	131
(ii) Ekonomik ve Sosyal Konsey Kararları.....	135
(2) Hükümet Dışı Kuruluşlar Danışmanlık Komitesi ...	139
(3) Danışmanlık Statüsünün Niteliği ve Kapsamı.....	141
(4) Danışmanlık Statüsüne Uygunluk Koşulları	142
(i) Fonksiyonel Uygunluk Koşulları	143
(ii) Organik Uygunluk Koşulları	144
(5) Başvuru ve Değerlendirme Usulü.....	145
(6) Akreditasyon Kategorileri	150
(7) Danışmanlık Statüsüne Sahip HDK'ların Hakları ..	152
(i) Toplantılara ve Konferanslara Katılma Hakkı..	152
(ii) Toplantı Gündemine Madde Eklenmesini Talep Hakkı	153
(iii) Yazılı Beyan Sunma Hakkı	154
(iv) Sözlü Beyanda Bulunma Hakkı.....	156
(v) Özel Çalışmalar ve Yan Etkinlikler Hazırlama Hakkı	158
(vi) Bilgilendirilme Hakkı ve Sekreterlik Desteği ...	158
(8) Danışmanlık Statüsüne Sahip HDK'ların Yükümlülükleri	159
(9) Geçici Akreditasyon	161
(10) Danışmanlık İlişkisinin Askıya Alınması veya İptali.....	163

b.	Genel Sekreterlik-Küresel İletişim Dairesi	168
c.	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu.....	172
d.	Güvenlik Konseyi.....	178
2.	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Kurum ve Kuruluşları.....	181
a.	İnsan Hakları Konseyi	182
b.	İnsan Hakları Sözleşmeleri Denetim Organları	187
(1)	Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi	189
(2)	Çocuk Hakları Komitesi	191
(3)	Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi	192
(4)	İşkenceye Karşı Komite	193
(5)	Tüm Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi.....	195
(6)	Engelli Bireylerin Hakları Komitesi	196
(7)	İnsan Hakları Komitesi	198
(8)	İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi .	199
c.	İnsan Hakları Yüksek Komiserliği.....	201
3.	BM Uzmanlık Kuruluşları	202
a.	UNESCO.....	203
(1)	Genel Akreditasyon Koşulları	204
(2)	Akreditasyon Kategorileri	204
(3)	Başvuru ve Değerlendirme Usulü.....	205
(4)	Statü Düşürülmesi, Askıya Alınması ve Statüden Çıkarılma	205
(5)	Resmi Statüye Sahip HDK'ların Hak ve Yükümlülükleri	206
(6)	Resmi Statü Sahibi HDK'larla Finansal İşbirliği.....	207
(7)	Uluslararası HDK'lar Konferansı ve İletişim Komitesi.....	207
b.	Uluslararası Çalışma Örgütü.....	208

4. Hükümet Dışı Kuruluşlar Koordinasyon Kurumları: WANGO Örneği.....	212
B. Bölgesel Akreditasyon Standartları	215
1. Avrupa Konseyi	215
a. Bakanlar Komitesi ve Genel Akreditasyon Standartları..	216
(1) Avrupa Konseyi HDK İlişkisinin Normatif Yapısı ..	216
(2) Akreditasyon Standartları.....	220
(3) Akreditasyon Koşulları	221
(4) Başvuru ve Değerlendirme Usulü.....	222
(5) Katılım Statüsüne Sahip HDK'ların Hak ve Yükümlülükleri	224
(6) Katılım Statüsünden Çıkarılma.....	226
b. Uluslararası Hükümet Dışı Kuruluşlar Konferansı.....	226
c. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi.....	231
d. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.....	232
2. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı	235
a. HDK Faaliyetlerinin Normatif Temelleri.....	236
b. AGİT Faaliyetlerine Katılım Usulü	238
3. Amerikan Devletleri Örgütü.....	241
a. HDK Katılımının Normatif Temelleri.....	241
b. Örgüt Faaliyetlerine Genel Katılım	244
(1) Katılım İlkeleri, Kriterleri ve Usulü	244
(2) Hak ve Yükümlülükler.....	246
(3) Geçici Akreditasyon	249
(4) Kayıtlı STK Statüsünün Askıya Alınması ve Sonlandırılması.....	250
c. Genel Kurul.....	251
d. İnter-Amerikan İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi	252
4. Afrika Birliği Örgütü.....	253
a. Ekonomik Sosyal ve Kültürel Konsey.....	253

b. Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu ve Mahkemesi	254
(1) Gözlemcilik Statüsünün Normatif Temelleri	255
(2) Gözlemcilik Statüsü Kriterleri	255
(3) Gözlemcilik Statüsüne Sahip HDK'ların Hak ve Yükümlülükleri	256

Üçüncü Bölüm

ULUSLARARASI HÜKÜMET DIŞI KURULUŞLARIN İNSAN HAKLARININ KORUNMASINDAKİ ETKİNLİĞİ VE ROLÜ

I. GENEL OLARAK	259
II. HDK'LARIN İNSAN HAKLARININ ULUSLARARASI KORUNMASINDAKİ ETKİNLİKLERİ	262
A. Uluslararası İnsan Hakları Normlarının Oluşumundaki Etkinlikleri	265
1. Gündem Oluşturma	265
2. Uluslararası Karar Alma Mekanizmalarına Üyelik	267
3. Norm Yapım Süreçlerine Katılım	269
a. Küresel Norm Yapım Süreçlerine Katılım	273
(1) BM Uluslararası Konferansları	273
(2) İnsan Hakları Konseyi Norm Oluşturma Faaliyetleri	274
b. Bölgesel Norm Yapım Süreçlerine Katılım	279
(1) Avrupa Konseyi	279
(2) İnter-Amerikan İnsan Hakları Sistemi	281
(3) Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sistemi	282
4. İnsan Hakları Normlarının Kabul Edilmesi ve Yayılmaya Katkı	284
a. İnsan Hakları Normlarının Siyasi Yaygınlığının Artırılmasına Katkı	284

b. İnsan Hakları Normlarının Sosyal Yaygınlığının Artırılmasına Katkı.....	286
B. Uluslararası İnsan Hakları Normlarının Uygulanmasındaki Etkinlikleri	287
1. İzleme, Denetim ve Tespit.....	289
2. İnsan Hakları Koruma Mekanizmalarını Harekete Geçirme	293
3. Bilgi ve Belge Temin Etme.....	294
4. Dayanışma ve Destek Faaliyetleri.....	298
5. Yargılama Süreçlerine Katılma	300
6. İnsan Hakları Eğitimi.....	301
III. HDK'LARIN İNSAN HAKLARI KORUMA MEKANİZMALARI İÇERİSİNDEKİ ROLLERİ	302
A. Küresel Koruma Mekanizmaları İçerisindeki Rollerini	303
1. Birleşmiş Milletler	304
a. Sözleşme Dışı Koruma Mekanizmalarındaki Rollerini.....	305
(1) HDK'ların İnsan Hakları Konseyindeki Rollerini	308
(i) Evrensel Periyodik Denetim Mekanizmasındaki Rollerini	312
(ii) Özel Oturum Mekanizmasındaki Rollerini	314
(iii) Özel Usuller Mekanizmasındaki Rollerini	315
(iv) Şikayet Mekanizmasındaki Rollerini	316
(a) 1235 Usulündeki Rollerini.....	317
(b) 1503 Usulündeki Rollerini.....	319
(c) 5/1 Usulündeki Rollerini	321
(v) Tematik Mekanizmalardaki Rollerini.....	322
(2) Ekonomik ve Sosyal Konseydeki Rollerini	323
(3) Uluslararası Adalet Divanındaki Rollerini.....	326
(4) Uluslararası Ceza Mahkemesindeki Rollerini.....	329
(i) Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kurulmasındaki Rollerini	330
(ii) Uluslararası Ceza Mahkemesi Davalarına HDK Katılımını	331
(5) Barışı Destekleme Operasyonlarındaki Rollerini	333

b.	Sözleşme İçi Koruma Mekanizmalarındaki Rollerine.....	334
(1)	Rapora Dayalı Denetim Mekanizmasındaki Rollerine.....	336
(2)	Bireysel Şikayete Dayalı Denetim Mekanizmalarındaki Rollerine	340
(3)	Soruşturmaya Dayalı Denetim Mekanizmalarındaki Rollerine	342
(4)	Olağanüstü Denetim Mekanizmasındaki Rollerine	344
(5)	Ülke Ziyaretleri Mekanizmalarındaki Rollerine	345
(6)	Devletler Arası Şikayet Mekanizmasındaki Rollerine.	346
2.	ILO Sendika Özgürlüğü Denetim Mekanizmasındaki Rollerine.....	346
3.	UNESCO Bireysel Bildirim Mekanizmasındaki Rollerine.....	348
B.	Bölgesel Koruma Mekanizmaları İçerisindeki Rollerine.....	350
1.	Avrupa Konseyi Sistemindeki Rollerine.....	350
a.	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesindeki Rollerine.....	351
b.	Avrupa Sosyal Haklar Komitesindeki Rollerine.....	354
2.	İnter-Amerikan İnsan Hakları Sistemindeki Rollerine	356
a.	İnter-Amerikan İnsan Hakları Komisyonundaki Rollerine	357
b.	İnter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesindeki Rollerine.	360
3.	Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sistemindeki Rollerine	361
a.	Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonundaki Rollerine.....	362
b.	Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesindeki Rollerine	363
	SONUÇ	365
	KAYNAKÇA.....	377